

BİLGİ ARZINDA ve TALEBİNDEKİ DÖNÜŞÜMÜN BİLGİ PROFESYONELLİĞİNE YANSIMALARI¹

THE REFLECTIONS OF INFORMATION SUPPLY AND REQUEST TRANSFORMATION ON INFORMATION PROFESSIONALS

Hüseyin ODABAŞ

Prof. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, odabashuseyin@gmail.com

Öz

Teknoloji insan yaşamı üzerinde derin izler bırakan önemli beşeri araçlardan biridir. Teknolojinin önemli bir bileşeni olan bilişim, tarihte hiç olmadığı kadar insanlık değerlerinde dönüşüme neden olmaya devam etmektedir. Dönüşümün etkileri aynı zamanda bilgi arzı ve talebine yönelik iş süreçlerinin her aşamasında gözlemlenebilmektedir. Söz konusu çalışmada günümüz insanının bilgi erişim tercihi ve davranışında gözlemlenen değişimin neden ve sonuçları irdelenmektedir. Aynı zamanda bilgi isteminin gelecekte alacağı şekle paralel olarak bilgi hizmetlerinde yaşanabilecek değişim öngörülerine yer verilmektedir. Sonuç olarak söz konusu değişimin bilgi profesyonelliğine genel olarak nasıl yansıtacağı saptanmaya çalışılmaktadır.

Abstract

Technology is an important tool leaving deep scars on human life. Information technology is an important component of the technology in the history of humanity continues to effect the transformation of human values as never before in the past. The effects of transformation at every stage of the process for the supply and demand information also can be observed. In this study the causes and consequences of changes observed in the human behavior profile and access to information are examined. At the same time in this study estimates about changes that may occur in the information services are discussed. Finally it is determined how those changes are reflected in the information profession generally.

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 22 Ağustos 2016
Kabul edildiği tarih: 5 Kasım 2016
Yayınlanma tarihi: 12 Aralık 2016

Article Info

Date submitted: 22 August 2016
Date accepted: 5 November 2016
Date published: 12 December 2016

Anahtar sözcükler

Bilgi profesyonelliği, Mesleki değişim,
Kütüphanecilik mesleği

Keywords

Information profession, Professional
change, Profession of librarianship

DOI: 10.1501/Dtcfder_0000001481

Giriş

İnsan, sahip olduğu değerleri sürekli gözlemleyen ve daha iyisine ulaşmayı arzulayan bir canlıdır. İnsanoğlu tarihin her döneminde temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda daha iyi olana doğru yönelim göstermiştir. İyi olanı arzulama çabası bir takım köklü değerlerin değişimine, hatta dönüşümüne neden olan buluşları beraberinde getirmiştir. Kuşkusuz bu durum toplumlar nezdinde bazen iyiye ulaşma çabası olarak değerlendirilmiş, bazen de felaketlere neden olabilecek tutum ve davranışlar şeklinde algılanmıştır. Bilgi arzı ve talebi altında ifade edilebilecek her türlü ürün ve hizmetler üzerinde yaşanan gelişmelere bakıldığında, bu türden algı farklılıklarını gözlemleyebilmek mümkündür. Örneğin kalıp harf tekniği ile Gutenberg'in geliştirdiği matbaa, sanattan ticarete, yayıncılıktan bilimsel araştırmalara kadar her alanda etkisi derinden hissedilen araçlardan biri olmuştur (Çakın 163).

¹ Makale, 28 Mart 2013 tarihinde İzmir Üniversitesi'nde gerçekleştirilen, *Kaynaktan Kullanıcıya Bilgi Yönetiminde Yeni Eğilimler: Kültür Kurumlarında Yansımalar, Dijitalleştirme ve Uluslararası Paylaşım* toplantısında sunulan sözlü bildirden genişletilerek hazırlanmıştır.

Sektörel açıdan bakıldığında bir takım meslek gruplarına olumlu, bir kısmına ise olumsuz yansıma ve/veya sonuçları beraberinde getirdiği için matbaa, 1450'li yıllarda Avrupa'da daha sonraki dönemlerde ise Avrupa dışında çokça tartışılan buluşlardan biri olmuştur. Yaygınlaşmasıyla birlikte geçimlerini eser yazmakla ve süslemekle sağlayan birçok mesleğin büyük kayıplar yaşadığı tarihsel bir gerçek olarak bilinmektedir. Benzer şekilde matbaadan sonra Avrupa'da günümüzde Protestanlık olarak bilinen yeni bir mezhebin ortaya çıkması, diğer coğrafyalarda matbaaya karşı daha itidalli bir duruşun doğmasına neden olmuştur. Matbaa gibi her yeni buluş, yeni bir takım ürün ve hizmetlerin geliştirilmesine katkıda bulunmasına karşın, bazı ürün ve hizmetlerin de zaman içinde yok olmasını beraberinde getirmiştir.

Teknoloji, daha az süre, işçilik ve maliyet ile daha yüksek hizmet ve ürün üretilmesini sağlayan araçlar olarak bilinir. Aynı zamanda yeni ve keşfe dayalı tekniklerle hazırlanmış olan araç ve gereçleri tanımlamaktadır. Günümüzde değişim ve teknoloji kavramları öylesine iç içe bir görünüm içindedir ki; değişimden bahsedilen hiçbir konuda teknolojiden söz ötmek mümkün değildir. Bununla birlikte tarih sahnesinde buluş olarak kaydedilen her ürün teknolojik bir gelişme olarak kabul edilse de, günümüzde teknoloji kavramına atfedilen anlam daha çok 'bilgisayar ve elektronik iletişim'e dayalı ürün ve hizmetlerdir. Tarihin her döneminde olduğu gibi teknolojinin günümüzde yok etmekte ya da kıymetini azaltmakta olduğu bir takım sektörler bulunmaktadır. Tekstil imalatının el üretimi ile yapıldığı terzilik mesleğinin önemini yitirmesi verilebilecek yüzlerce örnekten sadece biridir.

Teknoloji aynı zamanda bilgi profesyonelliğine derinden etki etmeye devam etmektedir. Kabaca elekroniğin basılı yayıncılık dünyası ile mücadelesi olarak adlandırılabilir bu durum, son yıllarda bilgi profesyonellerince takip ve tartışılmaya devam edilen konuların başında yer almaktadır. Teknoloji ile birlikte gelen değişim dalgası, bilgi ve belge ile ilgili bilinen her türlü ezberi bozarken, ortaya çıkan tablo karşısında bilgi profesyonellerinin yeni pozisyonlar almasını gerekli kılmaktadır. Üretme, düzenleme, koruma, paylaşma, kısıtlama, yenileme, ölçme ve tüketme gibi pek çok işlevleri içeren bilgi arzı ve talebi konularında ortaya çıkan yeni kural ve yöntemler, bilgi profesyonelliğinde yeni bir takım felsefi temellerin, misyon ve süreçlerin oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır. Geleceğin belirsizliği, proaktif politikalar üretmekle bertaraf edilebilir. Gelecek konusunda doğru öngörülerde bulunmak ve politikalar üretebilmek için, disiplinin tarihsel süreç

içinde ilk örneklerini ve bunların özelliklerini, ne tür kırılmalar yaşandığını ve profesyonellik içinde milat olarak kabul edilen gelişmeleri irdelemek gerekir.

Geçmişte Bilgi Arzı ve Talebi

Geçmişte önemli bilgi merkezlerinin dünyanın medeniyet beşiği olarak değerlendirilen Akdeniz Havzası'nda yer aldığı bilinmektedir. Bunların bazıları, arkeolojik kazılar sonucunda gün yüzüne çıkarılmış ve bu gün bilinen özellikleri arkeolojik tahminlerle saptanmış bilgi merkezleridir. Bazılarına ilişkin bilgiler ise tamamen belgeye dayandırılmaktadır. Antik bilgi merkezlerinin pek çoğunda günümüz bilgi merkezlerine benzer özellikler bulunmakla birlikte (Keskin 69), ortadan kalkmış ve/veya farklılaşmış yanları da bulunmaktadır. Antik bilgi merkezlerinde bilgiyi talep edenler, içinde bulunduğu bölgenin çok dar bir sosyal grubundan oluşmaktadır. Genellikle bunlar kraliyet mensupları, din adamları ve kraliyetin himayesinde bulunan bilim insanlarıdır. Bilgi merkezlerini büyük oranda özgür halkın ve kölelerin kullanmasına ilişkin güçlü deliller yoktur.

Sözü edilen dar gruba bilgi hizmetlerini verenler ise genellikle yazıcı adıyla bilinen kişilerdir. Yazıcılar sadece Akdeniz Havzası içinde kurulan bilgi merkezlerinde değil, aynı zamanda Uzak-Doğu'da yüksek bürokrat sınıfı içinde de yer alan bir meslek grubudur. Günümüz kütüphanecilerinin verdiği hizmet, antik kütüphanelerde çoğunlukla yazıcılar tarafından verilmekteydi. Ancak yazıcıların günümüz kütüphanecilerinin tek odaklı mesleki tecrübelerinin dışında çoğu zaman birkaç bilim dalında uzmanlığı da bulunmaktadır. Aynı zamanda yazıcılar krallıkların hesap işlerinden sorumlu oldukları gibi, çoğunlukla dini bir otorite olarak da saygı duyulan kişiler olmuşlardır. Yazıcılar, Osmanlı İmparatorluğu kütüphanelerinde hizmet veren hâfız-ı kütüblere oldukça benzer özelliklere sahiptirler. Yazar ve eser adı ya da konusuna göre talep edilen bilginin, kütüphane ve kaynaklar içindeki yerini ezbere bilmektedirler. Sahip oldukları özellikler nedeniyle devirlerinin ilmiye sınıfı içinde tanınan kişilerdir ve bu nedenle çoğunlukla mesleğe atanmaları ülkenin en üst düzeyli erki tarafından yapıldı (Lerner 2, 7-8, 66-67).

İlk Çağ ve hatta Orta Çağ'ın önemli kütüphanelerinde hizmet veren personel sayısı, günümüz bilgi hizmetleri sınırlarının dışında bir takım farklı hizmetlerin de verilebilmesi amacıyla günümüz nüfusuna oranla yüksekti. Örneğin yazı araç ve gereçlerinin üretimi kütüphane içinde ya da kütüphanenin bağlı bulunduğu kuruluş çatısı altında yapılabilmekteydi. Örneğin Frenk kralı Charlemagne manastırların kendilerine ait ormanların sağlanmasını emretmiş; böylece manastır

kütüphanelerinde kitapların ciltlenmesi için avlanan hayvanların derilerinden yararlanılmasına olanak sağlamıştır (Lerner 53). Parşömen üretimi için kütüphanenin bağlı bulunduğu çoğunlukla vakıf statüsü konumundaki kurumlarda büyük ve küçükbaş hayvan besiciliği yapılabilmekteydi. Benzer şekilde tüy kalem üretimi için kümes hayvancılığı yapılmaktaydı. Kimi kütüphanelerde mürekkep üretimi bile yapılabilmekteydi. Bu nedenlere bağlı olarak kütüphanelerde çalışanların sayısı yüksek olabilmekteydi. Örneğin Emeviler döneminde Cordoba şehrinde kurulan kraliyet kütüphanesinde kopyacılar, süslemeciler ve ciltçilerle birlikte beş yüz civarında çalışan hizmet vermekteydi (Lerner 100). Nitekim İskenderiye Kütüphanesi'nde de eser yazmak için çalışan bilim insanlarının yanı sıra onlara yardımcı olmak üzere çalıştırılan kölelerin varlığı bilinmektedir (Baysal 38, 39). Günümüzde sürdürülen hizmetlerin ötesinde eser çoğaltma, ciltleme, kağıt biçimlendirme, yazı araçlarını tedarik etme gibi pek çok faaliyet kütüphanelerin 'scriptorium' adı verilen bölümünde sürdürülmektedir. Bu bakımdan iş yoğunluğu ve çeşitliliği günümüz kütüphanecilik uygulamalarından daha farklıdır.

İlkçağda bilgi merkezlerini kesin olarak kütüphane ve arşiv şeklinde iki ayrı kurum olarak ayırabilecek kurumsallaşmanın olmadığı söylenebilir. Örneğin tapınaklarda kütüphane ve arşiv türünde materyal aynı merkez içinde biriktirilmiştir (History). Pek çok kütüphanede aynı zamanda bol miktarda arşiv kaydı bulunabilmekteydi (Potts 36). Bu dönem bilgi merkezlerde muhafaza edilen materyalin çoğu krallıkların/hanlıkların bürokratik kayıtlarından, yani günümüzde daha çok arşiv belgeleri/dosyaları şeklinde tanımlanan kayıtlardan oluşmaktadır. Örneğin günümüz Suriye sınırları içinde Halep yakınlarında yapılan arkeolojik kazılarda antik Ebla Kenti'nde bir bilgi merkezine ulaşılmıştır. Söz konusu bilgi merkezinde çoğu ticari, yasal ve idari kayıtlardan oluşan on beş bin kil tabletin büyük bölümü arşiv materyali sınıfındadır. Daha önceki Sümer ve Akadlar döneminde de benzer özellikler görülebilmektedir (Baysal 32; Kavrakoğlu; Lerner 2). Bilgi merkezlerinde günümüz kütüphane materyaline benzer özelliklerin nitel ve nicel açıdan daha fazla hissedilmesi sonraki dönemlere denk gelir. Örneğin Ortaçağda kütüphanelerin bağımsız olarak kurulduğuna ya da materyal yoğunluğu itibarıyla daha fazla dikkat çektiğine ilişkin örnekler çok sayıdadır.

Kütüphanelerin devrim niteliğinde güçlenmesi matbaanın üretken bir araç olarak kullanılmasından sonraki döneme denk gelir. E.D. Johnson'a göre Gutenberg'in matbaasına kadar üretilen el yazmalarının tümü 30.000 civarında iken, bu dönemden yaklaşık elli yıl sonra Avrupa'da üretilen kitap sayısı yaklaşık

40.000'dir (Aktaran: Çakın 158). Söz konusu artış sonraki dönemlerde daha da yükselmiş ve kütüphane kurumlarının zenginleşmesini ve çeşitlenmesini beraberinde getirmiştir. Kütüphanelerde daha önceleri çok önemli bir sorun olarak görülmeyen bilgi erişimi, sayıca büyüyen ve çeşitlenen bilgi merkezleri için çözüm üretilmesi gereken konuların başında yer almaya başlamıştır. İnsan hafızasına dayalı erişim tekniğinin, yayın patlaması olarak adlandırılan dönemden sonra artık yetersiz kaldığı ve bir takım düzenleme tekniklerinin ortaya çıktığı görülmeye başlamıştır.

Günümüze kadar kayıtlı bilgi arzının hangi araç ve gereçler vasıtasıyla yapıldığı da bilgi merkezlerini doğrudan ilgilendiren konular arasında yer almaktadır. Yazının bulunuşundan itibaren edebi metinlerin yazımında yoğun olarak kullanılan temel yazı araçları sırasıyla papirüs, parşömen ve kağıt olarak sıralanabilir. Her aracın bir öncekine olan üstünlüğü, bir öncekinin zamanla yok olmasına neden olmuştur. Ancak değerli olan ve kalıcı olması istenen eserlerin her yeni yazı aracına aktarımı büyük sorunlar doğurmuştur. Örneğin kütüphanelerde papirüs üzerinde kayıtlı binlerce eserin parşömene aktarılması yeni bir iş gücü ihtiyacına neden olmuştur. Aktarım, gerek malzeme, gerekse yazma, kontrol ve tashih gibi işlemlerin giderleri olarak parasal harcamaları daha da arttırmıştır. Benzer iş süreçleri parşömenden kâğıda aktarım sırasında yaşandığı gibi, günümüzde kâğıttan dijital ortama aktarım sırasında da yaşanmaya devam etmektedir. Üstelik ilk üç materyalin görüntülenmesi için ara bir gerece gereksinim yokken, dijital sürümlerin oluşturulması, yayımı, muhafazası ve erişimi için donanım ve yazılımlara olan bağımlılık bilgi profesyonelleri için zor bir dönemin başladığına işaret etmektedir.

Günümüz Bilgi Merkezleri ve Dönüşüm

Yaklaşık son yirmi yıldır toplumun bilgi arama ve edinme davranışında önemli oranda değişim olduğu bir gerçektir. Günlük, bilimsel, dini ya da sanatsal bilgi türünün hangisi olursa olsun, her türlü bilginin üretim ve tüketim süreçlerinde çok yönlü değişiklikler yaşanmaya devam etmektedir. Söz konusu değişikliğin temelinde bilişim teknolojilerinin toplumun bütün kesimleri tarafından benimsenmesi yatmaktadır. Örneğin önceleri toplumun çoğunlukla ebeveyninden, arkadaşından, öğretmeninden ya da (kütüphanedeki) kitaplardan öğrendiği bilgi, çoğunlukla web aracılığıyla edinilmektedir. Akademik güncel bilginin sağlandığı yer de büyük oranda web ortamıdır. Bu yeni durumu olumlu bulanlar olduğu gibi olumsuz yanlarının olduğunu iddia edenler de bulunmaktadır. Kimilerine göre

çeşitli medya araçları ile dağıtım yapılan dijital bilgi kaynakları toplumu doğru bilgidan uzaklaştırdığı gibi, derin bilgidan yoksun daha çok yüzeysel bilgi ile yetinen, hazırcı bir yapıya dönüştürmektedir. Bu yapı içinde toplum, vaktini önemli oranda görsel medyaya ayırmakta, basılı materyale olan düşkünlüğü ise her geçen gün azalmaktadır (Gürel 61).

1990'lı yıllarda teknolojinin kütüphanelere etkilerinin incelendiği yayınlarda dijital materyale erişebilen kullanıcıların, dijital materyali basılı sürümlere tercih ettiğini dile getirilmekteydi. O yıllarda elektronik bilgi kaynakları daha çok fiziksel mekân olarak kütüphanenin içinde hizmete sunulmaktaydı. Bu nedenle gelecekte kütüphanenin bütün olarak varlığına yönelik risk algılaması zayıftı. Ancak yine de kullanıcıların gelecekte basılı kaynakların elektronik sürümlerini tercih edeceği bilinmekteydi ve dolayısıyla kağıt tabanlı dermenin kullanım oranında zaman içinde azalma görüleceği öngörülmekteydi (Drabenstott).

1990'lı yılların öngörülerinin günümüzde çoğunlukla gerçekleştiği görülmektedir. Toplumda bilgi erişimi ve kullanımına yönelik davranışlarda önemli değişiklikler yaşanmıştır. Günümüzde toplum kültürel, yaşamsal, gündelik, ticari, eğitimsel ve pek çok alanda gereksinim duyduğu bilgiyi büyük oranda web aracılığıyla edinilebilmektedir. Aynı zamanda web, coğrafik, kültürel, parasal engeller nedeniyle erişilemeyen ve hatta erişilmesi halinde sorunlar doğuran bir takım bilgilerin de edinilebildiği bir bilgi erişim ortamı olarak kullanılmaktadır. Ancak her geçen gün büyüyen kapasitesiyle hacmi kestirilemeyen web deryasından elde edilen bilginin erişim ve isabet oranı da düşmektedir. Diğer taraftan bilimsel ve diğer tür bilgi kaynaklarına erişimin adresinde ibre, her geçen gün webe doğru kaymaktadır. Bu durumda 'bilgi merkezlerinin temel hizmet alanı fiziksel eksenli mi, yoksa ağ eksenli mi olmalıdır' sorusunun cevabını günümüz bilgi profesyonellerinin açık biçimde yanıtlaması gerekmektedir.

ALA öncülüğünde Roger E. Levien tarafından 'Confronting the Future: Strategic Visions for the 21st-Century Public Library' adıyla kaleme alınıp yayınlanan eserde, ABD'de halk kütüphanelerinde son yıllarda yaşanan dönüşüm irdelenmiş ve dört açıdan değişim yaşandığı ve/veya yaşanmak zorunda olduğu ifade edilmiştir (4-5).

a. Fiziksel Kütüphanelerden Sanal Kütüphanelere Dönüşüm:

Günümüzde verilmekte olan mevcut fiziksel kütüphaneciliğin günümüz koşulları içinde uzun yıllar sürdürülebilirliği mümkün gözükmemektedir. Fiziksel kütüphane yapısında gözlemlenen değişim, kütüphanenin sahip olduğu materyal ve

kütüphanede verilen hizmetler bağlamında düşünülmelidir. Geçmiş ile karşılaştırıldığında teknoloji becerisi yüksek kütüphaneler, önemli oranda dijital materyal ile dijital ortama uyarlanmış kütüphanecilik hizmeti verebilmektedir. Bu olguyu hayata geçirebilen kütüphaneler geçmişten gelen servetlerini katlayarak daha yüksek değerli hizmetler üretebilmektedir.

b. Bireysel Kütüphanelerden Topluluk Kütüphanelerine Dönüşüm:

Teknoloji kullanımından ve yaygınlaşmasından önce kütüphanelerde genellikle bireysel taleplerin geleneksel kullanıcı hizmetleri yoluyla verilmesi doğal bir durumdu. Teknolojik yatırımlarla birlikte grup çalışmalarına imkân tanıyan bağımsız alanlar hizmete sunulmaya başladı. Üstelik bu alanlarda çeşitli nedenlerden ötürü bireylerin sahip olamadığı teknolojik olanaklara da yer vermeye başlandı. Aynı zamanda ortak özelliklere sahip çeşitli topluluklara genel nitelikli hizmetler sunulmaya başlandı. Örneğin, yerel belgeler, sanat ürünleri ve kayıtlarından oluşan arşivlerin üretilmesi ve muhafaza edilmesi söz konusu hizmetlerden bazılarıdır. Yerel ilgi alanlarına yönelik materyalleri sergileme çalışmaları da bu kapsamda verilen hizmetlerdendir.

c. Derleme Kütüphanelerinden Yaratıcı Kütüphanelere Dönüşüm:

Alanlarına özgü ürün ve hizmet üretmek kütüphanelerin asıl hedefleri arasında idi; ancak bu hedef daha zengin aktivitelerle güçlendirilmeye başlandı. Artık klasik bilgi profesyonelliğinin ötesinde, yaratıcı kütüphaneler, enformasyon, bilgi, sanat ve eğlence üreten medyanın bir arada sunulduğu yer olmaya başladı. Bu tür kütüphaneler hizmet verdiği kişilere ya da gruplara, fiziksel mekâna dayalı ya da ağ merkezli, geleneksel veya dijital materyalle, bir dizi özelleştirilmiş araç ve donanımla hizmet veren mekânlara dönüştü.

d. Portal Kütüphanelerden Arşiv Kütüphanelerine Dönüşüm:

Artık kütüphaneler statik web üzerinde bir dizi temel enformasyon hizmetlerinin verildiği yerler olmaktan çıkmaya başlamıştır. Bu çizgiyi yakalamış kütüphanelerde fiziksel ve dijital her türlü materyal sanal ortamda hizmete sunulmaktadır. Yerel dokümanter kaynakları da sanal ortamda hizmete sunması, söz konusu merkezleri arşiv kütüphanesi haline dönüştürmüştür. Bununla birlikte ulusal boyutlu arşiv hizmetleri verilmesine ilişkin örnekler geliştirilmektedir. Örneğin; ABD halk kütüphanelerinde 2011 verilerine göre OverDrive teşebbüsü altında halk kütüphanelerine 100.000'in üstünde e-kitap, müzik, video ve sesli kitap gibi zengin içerikten oluşan materyal hizmete sunulmuş ve kullanıcılar tarafından indirilip yararlanılabilmektedir. Benzer şekilde Gutenbergh Projesi kapsamında telif sorunu

olmayan 30.000 eser kütüphaneler tarafından hizmete sunulabilmektedir (Levien 14).

Yukarıda ifade edilen değişimin 'bilgi arzı' ve 'bilgi talebi' ile ifade edilebilecek iki temel nedeni bulunmaktadır. Dijitalleşen dünyada kütüphanenin özünü oluşturan geleneksel yayıncılık anlayışı hızla değişmeye başlamıştır. Diğer bir ifade ile topluma sunulan bilgi arzında biçimsel değişiklikler yaşanmaktadır. Her geçen gün artan ileri teknoloji ürünleri kütüphanelerde sunulan geleneksel bilgi sağlama yöntemlerini ya ortadan kaldırmaya ya da değiştirmeye zorlamaktadır. Bunlara verilebilecek en iyi örnek e-yayınlar ve bunlar için geliştirilen sistemlerdir. Günümüzde özellikle akademi dünyasında olmak üzere kullanıcılar bilgi kaynağı bağlamında tercihlerini öncelikle dijital sürümü olandan yana yapmaktadır. Aynı zamanda bilgi profesyonelliği içinde teknik hizmetler adıyla bilinen pek çok uygulama, entegre kütüphane yönetimi yazılımlarıyla birlikte değişime zorlanmaktadır.

İkinci neden ise toplumun bilgi talebinde gözlemlenen biçimsel değişikliklerdir. Toplumun dijital teknoloji seçiminde eğilimler ve bilgiyi teknoloji aracılığıyla edinmesi tercihi de kütüphanelerin kendine yeni bir pozisyon almasını gerekli kılmaktadır. Örneğin Türkiye'de 2011 verilerine göre 14 milyon geniş bant abone sayısı, 2012 yılında % 40'ın üzerinde büyüme ile 20 milyon aboneye ulaşmıştır. Abonelerin 2012 yılı ses trafiği ve mobil kullanım yoğunluklarına göre Türkiye, Avrupa'da ilk sırada yer alan ülke olmuştur (Cep'te Avrupa birincisiyiz 5).

Gelişmiş ülkelerde toplumun teknolojiye eğilimi daha ileri düzeydedir. Örneğin ABD'de 2016 yılı verilerine göre toplumun internet kullanım oranı % 88,5, akıllı telefon kullananların oranı % 65 olmuştur (Internet; Number). Tablo 1'deki verilere göre en dikkat çekici gelişme toplumun artık internet bağlantısı kurulabilen mobil cihazlara daha fazla eğilim göstermesidir. Çok uzun bir geçmişi olmamasına rağmen e-kitap okuyucusuna sahip olma oranı ise % 19'lardadır. Mobil araçlar enformasyon, zaman ve mekân arasındaki klasik ilişkiyi temelden değiştirmektedir. Bu araçlarla birlikte enformasyon artık taşınabilir, katılımcı ve kişisel özellikler kazanmaya başlamıştır (Purcell). Enformasyonun taşınabilir özellik kazanması elbette büyük oranda mobil araçlar sayesinde olmuştur, ancak katılımcı ve kişisel özellikler kazanması çoğunlukla ikinci nesil web ile mümkün olabilmektedir.

Tablo 1: ABD’de İnternet Kullanımı

2000	2014-2016
Yetişkinlerin % 46’sı internet kullanmakta	Toplumun % 88,5’i internet kullanmakta (2016)
Nüfusun %53’ü cep telefonuna sahip	Nüfusun %81’i cep telefonuna, %65’i akıllı telefona, % 51’i tablet bilgisayara sahiptir (2016)
	Nüfusun %32’si e-kitap okuyucusuna sahiptir (2014)
Sosyal paylaşım siteleri kullanılmamakta	Toplumun % 78’inin en az bir sosyal medya üzerinde kaydı bulunmakta (2016)

(Purcell; İnternet; Number; Penetration; Statistics)

Bilgi profesyonelliğinin bilgi arzı ve talebinde yaşanan dönüşümden kendine düşen payı almaya başlaması, hiç kuşkusuz meslek mensupları tarafından yıllardır izlenmekte ve gerekli çözümler üretilmeye devam edilmektedir. Ancak dönüşümün nerede son bulacağı ve etkileşim boyutunun ne oranda olacağı konusunda fikir yürütmek son derece güçtür. Bu noktada bilgi profesyonelliğinin her alanında teknoloji odaklı politikalar üretmesi en doğru strateji olacaktır. Şu ana kadar teknolojiyi disipline uyarlama şeklinde sürdürülen tek yönlü politikaya ek olarak, daha güçlü bir şekilde disiplini teknolojiye uyarlama politikasına da yönelmek gerekmektedir.

Bilgi Profesyonelliğinin Geleceği

Gelecekte bilgi profesyonelliğinde yaşanabilecek değişim konusunda öngöründe bulunabilmek için günümüzde elektronik ticaretin hangi noktada olduğuna bakmak gerekir. E-ticaret, tarihsel süreç içinde e-devlet omurgasının gelişiminde katalizör görevi gören bileşenlerden biridir. Geçmişte ticaret yapan sermayedarlar ikinci bir adım olarak statik e-ticaret sitelerinde reklam tanıtımı yaparak işlem hacimlerini arttırırlardı. Günümüzde ise web üzerinde hizmete sunulan entegre programlarla bizzat vatandaşın e-ticaret yapabildiği dönem yaşanmaktadır. Hatta zaman içinde herhangi bir ürününü satmak üzere e-ticaret yapanların, zamanla başkalarının ürünlerini de pazarlamaya başlayarak ticaret hacimlerini genişlettikleri örnekler çok sayıdadır.

Sanal ortamda yayıncılığın benzer bir süreçten geçtiği söylenebilir. Örneğin son yıllarda yazarların, okuyucularla dinamik bir süreç içinde yayınlarını şekillendirerek kaleme alabilecekleri 'ağ tabanlı kitap' kavramları dillendirilmeye başlamıştır (From papyrus). Ben Wershbow ve Robert Bee, ağ tabanlı kitapları, insanları deneyimlerini paylaşmak ve tartışmak amacıyla bir araya getiren önemli bir sosyal merkez olarak tanımlamaktadır. Bu tür kitapları hem bir ürün hem de bir yayıncılık süreci olarak görmektedirler. Teknoloji bilimci ve pazarlama uzmanı David Weinberger ise dijital yayınların kapaklar arasında durağan bir yayın olmadığını, daha ileri düzeyde köprü (hyperlink) özelliğine sahip bir araç olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle dijital neslin, yazarların bilgiyi nasıl yazacaklarından, nasıl okuyacaklarına ve nasıl yayacaklarına kadar yayıncılık süreçlerini her açıdan değiştirdiğini belirtmektedir (Hendrix 6). Dolayısıyla günümüze kadar tek taraflı bilgi hizmeti alan bazı insanların aynı zamanda bu hizmete yön verdiği ve/veya bilgi hizmeti vermeye başladığı bir döneme doğru evrildiğimiz bir gerçektir.

Gelecekte çoğu kütüphaneci ve konunun uzmanı, yeni neslin-dijital yerlilerin bilginin üretimi, erişimi ve dağıtımını konularında bir önceki nesle oranla farklı metotlara başvurduklarını görebilmektedir. Yeni neslin bilgiyi üretmesi, işlemesi ve bunlardan yararlanması sürecinde kullandıkları metotlar gün geçtikçe farklılaşmaya devam etmektedir. Geleceğin dijital öğrencileri bilgi kaynağı olarak daha çok multimedya üzerinden yararlanacak. Bilgi okuryazarlığı, bilginin farklı tür kanallar içinde yönlendirilmesi ve işlenmesi yeteneğini kapsayacaktır. Öğrenme, önceleri sınıf içinde öğrenmeden ibaretken, daha çok keşfetme ve bilgiye yönlendirme temelli bir aktivite haline dönecektir. Bu yöntem öğrencinin katkılarını da içerecek şekilde çift yönlü olacaktır. Okuma ve öğrenme konusunda gözlemlenen söz konusu dönüşüm dalgası, yarının kütüphanelerinin vizyonu ve gerçekliğini derinden etkileyecektir. Eğer gelecekte kütüphaneler eğitim sisteminin parçaları olmayı sürdürmek istiyorsa, hizmet ve programları, dijital öğrencilerinin gereksinimlerini karşılamak zorundadır (Hendrix 7).

Gelecekle ilgili kesin yargılara varmak imkânsız olmakla birlikte, günümüze kadar olan dönüşümden hareketle bir takım kestirimlerde bulunmak da mümkündür. Bazıları kütüphanelerin geleceği hakkında kötümser tahminler yürütse de, birçok kişi gelecekte daha önce olmadığı kadar etkili biçimde sunulan ve her türlü kullanıcının gereksinimlerini karşılamak amacıyla yeni felsefeler, teknolojiler ve yerlerden ibaret kütüphane hizmetlerinin yaşam bulacağını öngörmektedir (Hendrix 3).

Konu hakkında yayınlanan literatüre bakıldığında bilgi profesyonelliğinin günümüz meslek mensupları aracılığıyla sürdürülmesini olanak tanıyacak bir takım koşulların öne sürüldüğü görülebilmektedir. Her şeyden önce günümüz toplumunun bilgi merkezlerinden beklentileri, hem onlardan doğrudan alınan yanıtlarla, hem de kullanıcı davranışları ile edinilen dolaylı bilgilerden saptanmalıdır. Kütüphaneler bu yolla yeni vizyonlarını belirlemeli ve arkasında kararlılıkla durabilmelidir (Levien 29).

Toplumun bilgiye olan eğilimine göre kütüphanelerin kendilerini yeniden tanımlamaları ve bir takım yeni işlevler üstlenmeleri gerektiğini belirten Thomas Frey, aynı zamanda kütüphanelerin yaratıcı bir takım birimlere sahip olmasını da önermektedir. Örneğin personelin ve birey ve/veya grup çalışmaları olarak kullanıcıların yararlanabilmeleri amacıyla oluşturulabilecek sanat stüdyoları, kayıt stüdyoları, tiyatro-drama atölyeleri ve teknoloji laboratuvarları bunlardan bazılarıdır. Buralarda toplumun ilgisini çeken bir takım fikirlerin yaratılması mümkün olabilecek ve üretim yeri olarak bilgi merkezinin adı ön plana çıkabilecektir (Frey, *The Future Libraries...*).

Günümde bilgi merkezleri, dijital veri akımlarıyla çift yönlü beslenmenin yapılmasına olanak sağlayan merkezlerden yalnızca biridir. Günümüz insanı bilginin tek yönlü paylaşıldığı ortamlara yeterli ilgiyi göstermemektedir. Bilgi aktivitesine doğrudan katılabileceği ortamları tercih etmektedir ve katkıda bulunma eğilimi göstermektedir. Aynı zamanda bilgi kayıt ortamlarına sahip olma eğilimi de bulunmaktadır. Diğer bir deyişle geçmişte kütüphanenin geleneksel kaynaklarını yalnızca ödünç alabilen kullanıcılar, şimdilerde indirip sahip olmayı istemektedir (Frey, *Future Libraries: Nerve...*).

Yarının bilgi profesyonelleri, kullanıcılar ile teknolojiyi iyi düzeylerde kullanarak işbirliğini en iyi biçimde yapabilenler olacaktır. Bu ortamı oluşturmanın maliyeti yüksek gibi görünse de, bilgi profesyonelliği için aynı zamanda iyi bir fırsat olacaktır. Kütüphanelerin, daha esnek, işbirlikçi, etkili dijital toplum merkezi olması, bilgi profesyonellerinin ilgi alanlarının genişlemesini beraberinde getirecektir. Bu durum profesyonelliğin toplum içinde yerini ve imajını yükseltecektir. Fiziksel ve dijital ortamların her ikisi bağlamında bilgi merkezleri inovasyona açık olmalı, inovatif ve esnek ürün/hizmetlerin geliştirilmesi desteklenmelidir (Hendrix 18).

Sonuç

Bilgi profesyonelliğinde geçmişten günümüze kadar radikal sayılabilecek dönüşümler yaşanmıştır. Dönüşümde toplumsal sistemlerin rolü büyüktür. Göçebe, tarım, sanayi ve bilgi toplumlarının eğitim sistemlerinde gözlemlenen özellikler, bilgi merkezlerini ve profesyonelliğini şekillendirmiştir. Buna bağlı olarak veya belki de bunun sonucu olarak yazı araçlarının değişmesi/gelişmesi, bilgi merkezlerinin yeniden şekillenmesine ve tanımlanmasına yol açmıştır. Örneğin geçmişte hafızalama yöntemi ile görevini yerine getiren kütüphaneci, dönemin bilginleri arasında gösterilebilirken, sınıflama sistemleri ve kataloglama uygulamalarının gelişimi ile birlikte uzunca bir zamandır elinde bulundurduğu bu özelliği yitirmiştir. Zira kullanıcılar çoğu zaman bilgi erişim araçlarını kullanarak gereksinimini karşılayabilmektedir. Buna rağmen kütüphaneci kaybettiği özellikleri, bilişim devriminin bilgi merkezlerine yansıdığı bu dönemde yeniden kazanabilecek olanağa da sahiptir. Ancak bu, sanal dünyada büyük oranda erişilemeyen nitelikli bilgi kaynaklarının yönetilmesi ve sistematize edilmesi konularında üzerine düşen sorumluluğu görmesi ve aktif roller üstlenmesi ile mümkün olabilecektir. Diğer bir ifade ile günümüz kütüphanecilerinin mevcut rol ve sorumluluklarını bu gün sahip olduğu becerilerle sürdürebilmesi olanaklı olmasa da; büyük oranda bilişim uygulamaları üzerinde becerilerini zenginleştiren kütüphaneciler gelecekte disiplinin temsilcileri olarak rollerini başarılı şekilde sürdürmeye devam edebilecekler.

Tablo 2: Bilgi Profesyonelliğinde Değişim

Ölçütler	Bilişim Teknolojilerinden Önce	Bilişim Teknolojilerinden Sonra
Bilgi merkezlerinin sosyal sorumluluğu	Kişisel veya dar grupların bilgi gereksinimleri karşılanır	Bireysel, yerel, bölgesel, ulusal veya evrensel bilgi gereksinimleri karşılanır
Bilgi profesyonellerinin rolleri	Bağımsız, mesleki tekniklere ve fiziksel mekâna dayalı hizmetler verilmekte	İşbirliğine dayalı, disiplinler arası yaklaşımlara açık ve melez hizmetler üretilmekte ve verilmektedir
Bilgi kullanıcılarının özellikleri	Kısıtlı bilgi kaynaklarından tek yönlü yararlanılmakta	Çok farklı ve materyal çeşitliliği olan kaynaklardan yararlanılmakta ve çift yönlü bilgi etkileşimi bulunmakta

Yayıncılık özellikleri	Maliyeti yüksek basılı yayınlar, geleneksel dağıtım ağları aracılığıyla paylaşılmakta	Düşük maliyetli, entegre nesnelere oluşan dijital materyal, ağlar aracılığıyla kullanıma sunulmaktadır
Bilgi kayıt ortamları	Çoğunlukla kâğıt materyal kullanılmakta	Kâğıdın üstünlüğü sürse de artık dijital kayıt ortamlarının yakın gelecekte ezici bir üstünlük kuracağı görülmekte
Mekânsal özellikler	Zorunlu ziyaretin maddi ve manevi sorunları yaşanmakta	Fiziksel mekânların sanal sürümleri veya bağımsız sanal bilgi paylaşım ortamları oluşturulmakta
Kazanımlar	Fırsat eşitliği düşük düzeylidir, bireysel öğrenme hâkimdir ve öğrenmede görsellikten yeterince yararlanılmamakta	Fırsat eşitsizlikle daha azdır, bireysel olduğu kadar grup öğrenmelere olanak bulma, öğrenmede zengin içeriği kullanma

Sanal bilgi ağlarıyla birlikte her türlü dijital içeriğin tek bir bilgi merkezi aracılığıyla hizmete sunulması, içeriğin entegre edilmesini gerekli kılmıştır. Kabaca son otuz yıl içinde bir bilgi merkezinin bibliyografik künyelerden oluşan veritabanlarını başka bir merkezle paylaşma çabaları, entegrasyon çalışmalarının ilk uygulamaları olarak görülebilir. Bunun için MARC ve metadata gibi paylaşım çözümleri geliştirilmiştir. Günümüzde artık sadece bilgi merkezleri ile değil, aynı zamanda farklı özelliklere sahip bir takım merkezlerinin sahip olduğu içeriklerin de aynı havuzda birleştirilmesi ve kullanıma açılması söz konusu olmuştur. Bunun için geçmişte geliştirilmeye çalışılan MARC ve metadata gibi teknik çözümler yetersiz kalmış, artık her türlü dijital içeriğin kimliğini tek bir standart içinde tanımlamaya yönelik RDA benzeri standartların üretilmesi yoluna gidilmiştir.

Geleceğin bilgi merkezlerini inşa etme sürecinde mevcut hizmet kalıplarının genişletilmesine ve hizmet çeşitliliğini zenginleştirmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Kütüphanelerde hizmetler bireysel öğrenmeyi olanaklı kılan anlayışın bir adım ötesine taşınmalıdır. Bireylerin uygulama yaparak, deneyerek, grup çalışmaları ile sinayarak, ortak fikir ve ürünler geliştirerek öğrenmesine olanak sağlayacak hizmetlerin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bilgi profesyonelleri kütüphaneleri toplumun ağ üzerinde bulunduğu sanal güzergahlara dönüştürmesi

gerekmektedir. Bu bakımdan geleceğin kütüphanelerinde öncelikle toplumun gereksinimlerine daha fazla kulak verilmeli ve dolayısıyla toplumun bütün katmanlarını temsil eden örgütler ile ortak hizmetlerin geliştirilmesinin yolları açılmalıdır.

Entegrasyon çalışmaları bilgi profesyonellerinin diğer disiplin mensupları ile ortak girişimlerde bulunmasını zorunlu kılmaktadır. Kullanıcıların sanal dünyada eğilim gösterdiği zeminlerle bilgi merkezlerini bütünleştirmenin en uygun çözümü, bu zeminleri var eden odaklarla ortak çalışmalar yürütmektir. Sosyal paylaşım ağ tasarımcıları, elektronik içerik tedarikçileri ve bilişim uzmanları ile bilgi profesyonellerinin geleceğin entegre bilgi merkezlerini oluşturma konusunda daha fazla ortak çalışma yürütmelerine ihtiyaç vardır. Bilgi profesyonelliği artık kuralları katı olan ve çerçevesi kesin çizgilerle çizilen bir disiplin değildir. Sınırları genişlemiş ve zaman ve mekâna bağlı olarak esnek çözümler üretilmesi zorunluluğu olan bir disiplin haline dönüşmüştür. Mesleğin varlığı ve/veya devamlılığı, söz konusu esnekliğe karşı sergilenecek duyarlılığa paralel olarak yaşam bulacaktır.

KAYNAKÇA:

“Cep’te Avrupa Birincisiyiz.” *Türkiye Gazetesi* 10 Mart 2013. 5.

Baysal, Jale. *Kitap ve Kütüphane Tarihine Giriş*. İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi, 1991.

Bee, Robert. “The cloud and the Networked Book.” Web. 5 Kasım 2016.

Çakın, İrfan. “Müteferrika Matbaası’nın Düşündürdükleri.” *Bilgi Dünyası* 5.2 (2004): 153-167.

Drabenstott, Karen M. “Analytical Review of the Library of the Future.” *The Penn State College of Information Sciences and Technology*. Web. 24 Mart 2013.

Frey, Thomas. “Future Libraries: Nerve Center of the Community.” Web. 24 Mart 2013.

---. “The Future of libraries: The Beginning the Great Transformation.” Web. 24 Mart 2013.

“From papyrus to pixels.” *The Economist*. Web. 5 Kasım 2016.

Gürel, Kazım Tolga. “Kitabın Ait Olduğu Sınıfa Dönüşü ve Bir Araç Olarak Devrini Sonlandırışı.” *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi* Temmuz (2008): 58-66.

- Hendrix, Jennifer C. "Checking out the Future: Perspectives from the Library Community on Information Technology and 21st-Century Libraries" *American Library Association*. Web. 17 Mart 2013.
- "History of Libraries". Web. 3 Aralık 2016.
- "Internet Users by Country (2016)." Web. 3 Kasım 2016.
- Kavrakoğlu, Füsün. "Kütüphane Geleneği 1". Web. 5 Kasım 2016.
- Keskin, İshak. *Mezopotamya'da Arşivler ve Arşivcilik: Mezopotamya Ekseninde Eski Ön Asya'nın Arşivsel Düzenleme Sistemleri*. İstanbul: Cantay, 2007.
- Lerner, Fred. *Kütüphanelerin Hikâyesi: Yazının Bulunuşundan Bilgisayar Çağına*. Çev. Dilek Çenççiler. İstanbul: Bileşim, 2007.
- Levien, Roger E. "Confronting the Future: Strategic Visions for the 21st-Century Public Library." Web. 12 Mayıs 2014.
- "Number of Smartphone Users in the United States from 2010 to 2021 (in millions)." Web. 3 Kasım
- "Penetration rate of e-book Readers in the United States from 2009 to 2013." Web. 3 Kasım 2016.
- Potts, D.T. "İskenderiye'den Önce Antik Yakındoğu'daki Kütüphaneler." *İskenderiye Kütüphanesi*. Çev. Elif Derviş; Der. Roy MacLeod. Ankara: Dost Kitabevi, 2006. 83-103.
- Purcell, Kristen. "Libraries 2020 Imagining the Library of the (not too distant) Future." Web. 22 Mart 2013.
- "Statistics and Facts on Internet Usage in the United States." Web. 3 Kasım 2016.
- Weinberger, David. "The Future of Book Nostalgia." Web. 5 Kasım 2016.
- Wershbow, Ben. "The Networked Book." Web. 5 Kasım 2016.